

SOTSIAALAINED

Õppeained:

- inimeseõpetus
- ajalugu
- ühiskonnaõpetus

INIMESEÕPETUS

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
<p>1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.</p> <p>2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.</p> <p>3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.</p> <p>4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.</p> <p>5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.</p> <p>6. Tunneb liiklusreegleid.</p> <p>7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.</p> <p>8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.</p> <p>9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.</p> <p>10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse</p>	<p>1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.</p> <p>2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.</p> <p>3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p> <p>4. On loov ja ettevõtlik.</p> <p>5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.</p> <p>6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.</p> <p>7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise</p>	<p>1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.</p> <p>2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.</p> <p>3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.</p> <p>4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust</p> <p>10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.</p> <p>11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.</p> <p>12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.</p> <p>13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.</p> <p>14. Väärtustab partnerite</p>

<p>korral abi leida.</p> <p>11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.</p> <p>12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.</p> <p>13. Oskab oma tervist hoida.</p> <p>14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.</p> <p>15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.</p> <p>16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.</p> <p>17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.</p> <p>18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.</p>	<p>suhtlemise reegleid.</p> <p>8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.</p> <p>9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.</p> <p>10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.</p> <p>11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.</p> <p>12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.</p> <p>13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.</p> <p>14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.</p> <p>15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.</p>	<p>vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.</p>
--	--	--

Hindamine

Tagasiside andmisel lähtutakse riikliku õppekava üldosas hindamise kohta sätestatust ja selle alusel koostatud Tartu Kivilinna Kooli hindamisjuhendist.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere

ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamist. Õpilase hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet. Õpitulemusi (teadmisi ja oskusi) saab arendada ja kontrollida eri tüüpi ülesannetega.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades ning otsustamist tervise ning tervislike valikutega seoses.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemalt enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt erinevates sotsiaalsetes kontekstides. Inimeseõpetuse teemad valmistavad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad aitavad noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja sotsiaalsele toimetulekule olles suhtest teistega erinevas ümbruses. Kooliastme lõpuks tuleb tunnistusele eristav hinne, st kõik olulised õpiülesanded hinnatakse hindega "arvestatud", millele lisatakse kommentaarina tähtskaalaline väärtus. Hinde kujunemisele annab olulise osa ka õpimapp.

Tundide arvud klassiti:

1. klass - 1t, 2. klass - 1t, 3. klass - 1t, 5. klass - 1t, 6. klass - 1t, 8. klass – 2t (2024/25. õa 1t).

Õpitulemused I kooliaste

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat; enda elutee kujundamisel. 5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärgid ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;

- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) teab, et vägivaldal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 38) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Õpitulemused klassiti:

1. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane leiab kaardilt Eesti ja kodukoha.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta näitamine kaardil.

Õpilane nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva.	Teemakohaste harjutuste täitmine.	Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva nimetamine.
Õpilane kirjeldab enda huvisid ja tegevusi.	Oma huvidest ja tegevustest jutustamine.	Enda huvide ning positiivse suhtumise väärtustamine.
Õpilane toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada.	Arutelu osalemine	Õppimise tähtsust mõistmine igapäevaelus.
Õpilane sõnastab enda õppimise eesmärgid ja seostab neid enda huvidega.	Oma õpitegevuste eesmärgistamine.	Eakohase õppimise eesmärkide seadmine ja seostamine enda huvidega.
Õpilane toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres.	Oma õiguste ja kohustuste tutvustamine.	Oma õiguste ja kohustuste nimetamine peres.
Õpilane toob näiteid käitumisnormidest, mida tal tuleb järgida.	Klassireeglite koostamine.	Üldtunnustatud käitumisviiside, mida tuleb järgida, nimetamine.
Õpilane põhjendab käitumisnormide järgimise vajalikkust.	Arutlemine käitumisnormide vajalikkuse üle.	Käitumisnormide vajalikkuse selgitamine.
Õpilane selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.	Arutlemine sõpruse teemal.	Sõpruse ja koostöö ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajaduse kirjeldamine.
Õpilane selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua.	Osalemine rollimängudes.	Vägivaldse käitumise tagajärgede kirjeldamine.
Õpilane teab abi saamise võimalusi inimväärkust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald.	Praktiliste ülesannete tegemine/ sooritamine.	Vägivalla korral abi saamise võimaluste nimetamine.
Õpilane demonstreerib õpitu olukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral.	Praktiliste ülesannete tegemine/ sooritamine.	Praktiliste ülesannete tegemine/ sooritamine.
Õpilane nimetab mõningaid haiguste tunnuseid.	Mõningate haiguste kirjeldamine	Üldtuntud haiguste tunnuste nimetamine.
Õpilane toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Tervist ohustavate tegurite nimetamine, tunneb ära ja oskus hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.

aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust.		
Õpilane teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.	Osaleb rollimängudes.	Vajaduse korral abi kutsumine.
Õpilane hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Teadliku ja säästliku tarbijana käitumine.

2. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane leiab kaardilt Eesti ja kodukoha.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukoha näitamine kaardil.
Õpilane tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti sümbolika tundmine.
Õpilane nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva nimetamine.
Õpilane teab, kes on Eesti Vabariigi president.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti presidendi nime nimetamine.
Õpilane kirjeldab enda huvisid ja tegevusi.	Oma huvidest ja tegevustest jutustamine.	Enda huvide ning positiivse suhtumise iseendasse väärtustamine.
Õpilane toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada.	Arutlemine igapäevaelus hakkama saamise üle.	Õppimise tähtsuse mõistmine igapäevaelus hakkama saamisel, sellekohaste näidete esitamine.
Õpilane sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega.	Oma õpitegevuste eesmärgistamine.	Oma tegevuste planeerimine.
Õpilane kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest.	Oma pereliikmete kodukohustustest jutustamine	Enda ja pereliikmete ülesannete selgitamine kodus.

Õpilane toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis.	Oma õiguste ja kohustuste kirjeldamine.	Õpilane nimetab Inimeste õiguste ja nendega kaasnevate kohustuste nimetamine.
Õpilane toob näiteid käitumisnormidest, mida tal tuleb järgida.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Üldtunnustatud käitumisviiside, mida tal tuleb järgida, nimetamine.
Õpilane põhjendab käitumisnormide järgimise vajalikkust.	Käitumisnormide vajalikkuse üle arutlemine.	Käitumisnormide vajalikkuse selgitamine.
Õpilane teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Erinevate inimeste võrdlemine ja nende erinevate omaduste märkamine.
Õpilane teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Vägivaldse käitumise tagajärgede kirjeldamine ja võimaluste, vägivalda korral abi saamiseks vajaduse korral abi leida nimetamine.
Õpilane demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Vägivaldse käitumise tagajärgede kirjeldamine ja võimaluste, vägivalda korral abi saamiseks, nimetamine.
Õpilane toob näiteid oma klassis õppivate või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest.	Eestis elavate inimeste keeleliste ja kultuuriliste erinevuste kirjeldamine.	Eestis elavate inimeste keeleliste ja kultuuriliste erinevuste nimetamine.
Õpilane toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Terviseriskide nimetamine.
Õpilane hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Käitumine teadliku ja säästliku tarbijana.

3. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane leiab kaardilt Eesti ja kodukoha.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukoha näitamine kaardil.

Õpilane tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti ja kodukoha sümbolika, oluliste inimeste ja paikade tundmine.
Õpilane nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva nimetamine.
Õpilane teab, kes on Eesti Vabariigi president.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eesti presidentide nimetamine.
Õpilane teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku.	Osalemine õppekäigul oma kodukohas.	Oma kodukoha oluliste inimeste ja paikade nimetamine.
Õpilane kirjeldab enda huvisid ja tegevusi.	Jutustamine oma huvidest ja tegevustest.	Enda huvide ning positiivse suhtumise iseendasse väärtustamine.
Õpilane põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.	Arutlemine positiivse ellusuhtumise vajalikkuse üle.	Enda positiivse suhtumise iseendasse väärtustamine.
Õpilane toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Õppimise tähtsuse mõistmine igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
Õpilane sõnastab enda õppimise eesmärgid ja seostab neid enda huvidega.	Oma õpitegevuste eesmärgistamine.	Oma tegevuste planeerimine ja endale eakohase õppimise eesmärkide seadmine ja nende seostamine enda huvidega.
Õpilane seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Arutlemine tuleviku eesmärkide üle.
Õpilane teab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Inimeste õiguste ja nendega kaasnevate kohustuste nimetamine.
Õpilane toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Oma õiguste ja kohustuste kirjeldamine.
Õpilane toob näiteid käitumisharjumistest ja seadustest, mida tal tuleb järgida.	Osalemine rollimängudes.	Üldtunnustatud käitumisviiside nimetamine.
Õpilane põhjendab käitumisharjumistest ja seadustest järgimise vajalikkust.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Käitumisharjumistest ja seadustest järgimise vajalikkuse selgitamine.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.	Osalemine rollimängudes.	Käitumine üldtunnustatud käitumisnormide järgi.
Õpilane tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid.	Teemakohaste praktiliste ülesannete täitmine.	Liikluses turvalisust tagavate märkide ja tähiste nimetamine.
Õpilane kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist.	Erinevate liiklusohtlike situatsioonide analüüsimine ja osalemine õppekäigul.	Liiklusreeglite tundmine.
Õpilane märkab liiklusohtlike kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbuses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.	Erinevate liiklusohtlike situatsioonide analüüsimine ja osalemine õppekäigul.	Käitumine liikluses turvaliselt järgides õpitud liiklusreegleid.
Õpilane loetleb erinevaid teabeallikaid.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Erinevate teabeallikate nimetamine.
Õpilane leiab infot erinevatest allikatest.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Info leidmine ja teadmine, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
Õpilane võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest.	Arutlemine erinevate teabeallikate usaldusväärsuse üle.	Info leidmine ja teadmine, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
Õpilane kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimaluste ja ohtude teadvustamine.
Õpilane selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Info leidmine ja teadmine, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
Õpilane teab, et vägivallal on eri vormid.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Vägivalla eri vormide nimetamine/ kirjeldamine.
Õpilane teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald.	Praktiliste ülesannete täitmine, osalemine rollimängudes.	Vägivaldse käitumise tagajärgede kirjeldamine ja võimaluste vägivalla korral abi saamiseks nimetamine.
Õpilane võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev,	Õpilane täidab teemakohaseid ülesandeid.	Eesti rahvakommete kirjeldamine ja enda rolli kommete ja tavade hoidja ja

kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt		kandjana mõistmine.
Õpilane selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.	Jutustamine, kuidas olla tavade ja kommete hoidja.	Eesti rahvakommete kirjeldamine ja enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana mõistmine.
Õpilane planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult.	Nädala- ja päevaplaani koostamine.	Tervisliku eluviisi järgimine.
Õpilane selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste.	Praktilistes tegevustes osalemine.	Lihtsamate esmaabi võtete kasutamine ja vajaduse korral abi kutsumine.
Õpilane teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine.	Probleemülesannete lahendamine.	Raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimaluste kirjeldamine.
Õpilane hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.	Teemakohaste ja praktiliste ülesannete täitmine.	Käitumine teadliku ja säästliku tarbijana.

Õpitulemused II kooliaste

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;

- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Õpitulemused klassiti:

5. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Meedia mõju inimese tervisele.

Õpilane toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.	Projektülesandes osalemine ja tulemuste analüüsimine.	Kehalise aktiivsuse suurendamine meedia abil.
Õpilane toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi.	Juhtumite ja probleemsituatsioonide lahendamine.	Inimeste erivajaduste märkamine ja nendega arvestamine.
Õpilane toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.	Erinevatest info otsimine ja loovülesande abil leitud info esitamine.	Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnuste nimetamine ja nendega arvestamine.
Õpilane selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.	Ideekaardi koostamine.	Hügieen ja selle vajalikkuse teadvustamine.
Õpilane teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.	Rollimängudes osalemine.	Oma tervise kaitsmiseks õigete käitumisviiside valimine.
Õpilane otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teematist infot, järgides autoriõigust.	Infootsing veebis ja teatmiketes teemal „Tervis“. Otsingu tulemuste kandmine töölehele.	Usaldusväärsetest allikatest teematilise info leidmine.
Õpilane selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Tervist mõjutavate tegurite nimetamine.
Õpilane seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).	Stressi maandamise meetodite praktiline harjutamine. Unepäeviku täitmine ja analüüsimine.	Terviseseisundi määramine tervisenäitajate analüüsimise abil.
Õpilane toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Tervisesõbraliku käitumise teadvustamine.
Õpilane toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.	Klassiaruteludes osalemine.	Sotsiaalsete oskuste kasutamine.
Õpilane toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas	Info otsimine erinevatest allikatest ja edastamine loovusülesande abil.	Riskikäitumisest hoidumise võimaluste teadmine.

neid vältida, hoidub riskikäitumisest.		
Õpilane demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.	Praktiliste ülesannete töötoas osalemine.	Esmaabivõtete teadmine ja vajadusel kasutamine.
Õpilane kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.	Refereerimine. Tubaka, alkoholi ja teiste uimastite teemaliste artiklitest ülevaate koostamine.	Uimastite kahjulikkuse mõistmine.
Õpilane demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.	Rollimängudes osalemine. Loovusülesande täitmine.	Enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste mõistmine ja kasutamine.
Õpilane mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias.	Erinevate juhtumite analüüsimine. Rollimängudes osalemine.	Oma tegude eest vastutuse võtmine ja selle mõistmine.
Õpilane selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele.	Reklaamklippide ja meedias ilmunud uudiste analüüsimine.	Meedia mõju inimeste käitumisele.
Õpilane selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.	Turvalisustabeli täitmine.	Normide ja reeglite vajalikkuse tajumine.
Õpilane toob näiteid meediaga seotud ohtudest.	Teemakohaste ülesannete lahendamine.	Meediaga seotud ohtude nimetamine.

6. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad ja õpitegevused
Õpilane selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb.	Individuaalülesanne, rühmaarutelu osalemine.	Mina ja suhtlemine. Enesehinnangu ja minapildi seostamine.
Õpilane selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi.	Kompleksülesanne. Paaritöös osalemine.	Mina ja suhtlemine. Enesearengu mõistmine ja väärtustamine.
Õpilane mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest.	Rühmatöös osalemine.	Mina ja suhtlemine. Oma tegevuste iseteadlik suunamine.

Õpilane toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.	Rühmaarutelu läbiviimine. Paaristöös osalemine.	Suhtlemine teistega.
Õpilane toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta.	Individaalülesande täitmine. Plakati koostamine.	Positiivne mõtlemine.
Õpilane seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.	Loovülesandega tutvumine ja koostamine.	Mina ja suhtlemine. Oma huvide teadvustamine ja seostamine oma tulevikuga.
Õpilane näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.	Ajurünnakust osavõtmine.	Konfliktid ja probleemilahendus. Erinevate näidete toomine probleemilahenduste kohta.
Õpilane kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.	Teemakohaste ülesannete lahendamine.	Konfliktid ja probleemilahendus. Mõjutamisviiside nimetamine.
Õpilane toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.	Juhtumite analüüsimine, rühmatöös osalemine.	Konfliktid ja probleemilahendus. Vastutamine oma otsuste ja tegude eest.
Õpilane toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.	Klassiarutelu osalemine ja filosofoerimine.	Suhted teistega. Sõbraliku käitumise väärtustamine.
Õpilane demonstreerib õpitu olulisuses sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist.	Rühmatöös osalemine. Koostööprojekti koostamine.	Suhted teistega. Sotsiaalsete oskuste nimetamine ja näidete toomine.
Õpilane kirjeldab, millest suhtlemine koosneb.	Lünkteksti täitmine. Ajurünnakul osalemine.	Suhtlemine teistega. Suhtlemise olemuse mõistmine ja näidete toomine.
Õpilane eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid.	Küsimuste mängu ja Aliase mängimine. Rühmaarutelus osalemine.	Suhtlemine teistega. Suhtlemise kompleksuse mõistmine.
Õpilane demonstreerib õpitu olulisuses, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.	Rollimängudes ja rühmatöös osavõtmine. Tunde kaartide analüüsimine.	Suhted teistega. Oma tunnete mõistmine ja väljendamine ennast ning teisi kahjustamata.
Õpilane toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis	Rühmatöös osalemine. Individaalülesande täitmine.	Suhtlemine teistega. Enda vastutuse mõistmine erinevates

ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.		suhtluskeskkondades.
Õpilane selgitab konflikti häid ja halbu külgi.	Rollimängudes osalemine.	Konfliktid ja probleemilahendus. Konflikti olemuse mõistmine.
Õpilane kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.	Ajurünnakus osalemine.	Konfliktid ja probleemilahendus. Konflikti lahendusviiside kirjeldamine.
Õpilane eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele.	Teemakohaste loovülesannete lahendamine.	Suhtlemine teistega. Erinevate käitumisviiside iseloomustamine.
Õpilane valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.	Rollimängus, klassiarutelus ja väitlusel aktiivne osavõtmine.	Konfliktid ja probleemilahendus. Sobiva käitumisviisi valimine.
Õpilane lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.	Juhtumite analüüsimine, projektülesandes osalemine.	Konfliktid ja probleemilahendus. Erinevate lahendusviiside analüüsimine.
Õpilane mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias.	Filosoferimine. Töö tekstiga.	Suhted teistega. Sõbraliku käitumise mõistmine.
Õpilane teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.	Pooluste mängus/ joonemängus osalemine.	Suhtlemine teistega. Eelarvamuste ja stereotüüpsete hoiakute äratundmine.
Õpilane märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.	Rühmatöös osalemine.	Positiivne mõtlemine. Positiivsete omaduste märkamine ja nimetamine.
Õpilane toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus.	Paaristöõde, juhtumite analüüsimine.	Positiivne mõtlemine. Eelarvamuste mõju kirjeldamine, näidete toomine.

Õpitulemused III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

Õpilane:

1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;

- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi; 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;

34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

8. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele.	Mõistekaardi koostamine. Individuaalse õpiülesande täitmine.	Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.
Õpilane selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.	Võrdluse koostamine: murdeiga. Individuaalse töö sooritamine.	Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.
Õpilane seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega.	Teemakohaste ülesannete täitmine.	Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule.
Õpilane selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut.	Individuaalse töö tegemine, enesehindamine	Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega
Õpilane analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus.	Loomingulise ülesande tegemine, eneseanalüüsimine	Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega
Õpilane analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.	Teemakohaste ülesannete täitmine. Iseseisva individuaalse töö tegemine.	Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.
Õpilane mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest.	Arutelu osalemine	Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega
Õpilane toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates	Kirjaliku arutluse loomine, suulises arutelu osalemine.	Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.

rühmades.		Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega
Õpilane kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega.	Rühmatöös osalemine	Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega
Õpilane analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest.	Rühmatöö: arutelud rühmas ja oma rühmatöö vormistamine ning ettekanne.	Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega
Õpilane analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil.	Teemakohaste ülesannete täitmine	Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.
Õpilane toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.	Individuaalne töö õiguste ja kohustuste kohta.	Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.
Õpilane toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele.	Töö mõistetega: mõistekaardi koostamine	Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega

Õpilane analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;	Teemakohaste ülesannete täitmine. Loovusülesande täitmine	Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.
Õpilane teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväarsust;	Individuaalne töö tegemine tervisealaste infoallikatega.	Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallikate usaldusväarsus
Õpilane analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida.	Teemakohaste ülesannete täitmine	Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Seotud Vaikuseminutite OMA noortekursusega
Õpilane toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis.	Praktilise individuaalne töötegemine	Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.
Õpilane analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus.	Arutelu osalemine. Teemakohaste ülesannete täitmine.	Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad
Õpilane toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.	Rümas koos tegevuste planeerimine, ettekanne.	Keskkonnatedalik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.
Õpilane selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata.	Arutelu osalemine	Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuue, paarisuhe). Lähisuue ja tunded lähisuhtes.
Õpilane kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus,	Mõistekaardi koostamine	Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted

armumine, armastus		varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.
Õpilane selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust	Teemakohaste ülesannete täitmine	Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine.
Õpilane toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest; analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest	Arutus osalemine ning individuaalse ülesande täitmine.	Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused.
Õpilane mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele	Teemakohaste ülesannete täitmine	Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne) Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.
Õpilane toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele	Teemakohane arutelu	Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.
Õpilane demonstreerib õpituatsioonid inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi	Rollimängus osalemine	Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalla vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.
Õpilane analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil	Rühmatöös osalemine: õpilane demonstreerib õpituatsioonid, kuidas öelda "ei" uimastitega seotud olukordades.	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite

		tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.
Õpilane demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi	Praktilistes tegevustes osalemine: õpilane demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi	Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

AJALUGU

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4. Teab näiteid kodukoha minevikust. 5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemise loos. 6. Mõistab, kuidas kujunes inimese areng. 7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonna elu. 8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevate rollide vaadates on maailm erinev. 9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloo. 11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata. 12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos. 13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal. 14. Teab, kuidas meditsiin ja inimese 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajaloo, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas. 6. Analüüsib inimese igapäevaelu ja ühiskonna elu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu. 7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimese eluviisile ja ühiskonna elu valdkondadele. 8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis. 9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust. 10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga. 11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud. 12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal

teadmised tervisest on aja jooksul muutunud. 15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.	järelduisi. 13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu. 14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana. 15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos. 16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.
---	--

Hindamine

Ajaloos on II ja III kooliastmes kokkuvõttev eristav tagasiside kaks korda poolaastas I pa ja II pa lõpus.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel. Ettekannete ja referaatide puhul hinnatakse teemale vastavust, asjakohasust, tähtajast kinnipidamist ja nõuetekohast vormistust.

Tundide arvud klassiti:

5. klass - 1t, 6. klass - 2t, 7. klass - 2t, 8. klass - 2t, 9. klass - 2t

Õpitulemused II kooliaste

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajalooündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana Rooma ajaloost.

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamise seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid;
- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajalooündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajalooündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;

- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 16) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 17) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 18) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 20) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 21) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

Õpitulemused klassiti:

5. klass

Õpitulemused/ teadmised, oskused, hoiakud	Tagasiside õpitulemuse saavutusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.	Arutelu ajaloo rolli üle, näidete toomine ajaloo kohta igapäevaelus. Avatud klassidiskussioon	Ajaloo mõiste Ajalooteadmiste vajalikkus ja avaldumine igapäevaelus.
Õpilane teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid.	Loovjutu tagasisidestamine ja hindamine	Ajalooallikate liigid. Praktiline tutvumine eri liiki ajalooallikatega. Loovjutt ajalooallikast.
Õpilane teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline; kasutab ajaarvamise seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat; paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi; ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid.	Datumite kandmine ajateljele, enesekontrolliülesanded sajandite, aastatuhandete ja sündmustest möödunud aastate arvutamise kohta	Ajaarvamine. Sajandid ja aastatuhanded ja nende määramine.
Õpilane märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal	Muuseumitunni ülesanded, arutelu	Muuseum ja arhiiv. Õppekäik

<p>Õpilane teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos; teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.</p>	<p>Suuline arutelu, fotojäädvustuste tegemine, kultuurilooline jalutuskäik.</p>	<p>Muistised kodukohas. Kodukoha kultuuripärandi väärtustamine. Kultuurilooline jalutuskäik</p>
<p>Õpilane mõistab, kuidas kujunes inimasustus Eestis</p>	<p>Kronoloogia koostamine, arutlus-arvutamisesanded selle põhjal.</p>	<p>Eesti ajalugu muinasajal. Muistne vabadusvõitlus. Kronoloogia kui ajalooõppimisvõtte tutvustamine ja koostamine. Henriku Liivimaa kroonika</p>
<p>Õpilane teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis</p>	<p>Kaardiülesanded. Seos kirjandusega. (J. Kross „Mardileib”) Suuline arutelu. Töö tekstiga, funktsionaalne lugemine. Loovülesanne “Minu elu keskaegses Tartus”</p>	<p>Eesti keskaeg. Eesti riiklik kuuluvus keskajal. Tartu kui keskaegne linn. Hansa Liit. Ristiusk kui väärtuste kandja keskajal. Hansa Liit ja selle roll Eesti linnade arengus.</p>
<p>Õpilane mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu; teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.</p>	<p>Kaardiülesanded. Arutelud ajalooliste isikute (Gustav II Adolf, Karl XII, Peeter I) rollist ajaloos. Ajalooliste isikute lühikirjeldus ajalootunnis.</p>	<p>Eesti uusaeg. Liivi sõda ja põhjasõda. Eesti Rootsi, Poola ja Vene alluvuses. Tartu uusaegne linnasüda</p>
<p>Õpilane teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid</p>	<p>Arutelu sõdade rollist. Sõdade kirjeldamine (osapooled, põhjused, sõja käik, tulemus) ajalootunnis. Avatud klassidiskussioon kirjalike ajalooallikatega. Suuline arutelu.</p>	<p>Eesti Vabariigi iseseisvumine ja omariiklus 1918 -1940. Vabadussõda ja selle tähtsus. Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson ning nende roll Eesti ajaloos. Eesti iseseisvuse kaotamine ning seda tinginud sündmused maailma ajaloos</p>
<p>Õpilane teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariiklus kujunemise loos; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost</p>	<p>Mälestuste kogumine oma sugulastelt või naabritelt. Intervjuu koostamine, läbiviimine ja kirjapanek teemadel „Kool nõukogude ajal” või „Poed nõukogude</p>	<p>Okupeeritud Eesti 1940-1991. II maailmasõda Eesti ajaloos, küüditamised. Igapäeva elu okupeeritud Eestis.</p>

	ajal". Oma pere ajalugu nõukogude ajal.	
Õpilane teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos; toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas	Mälestuste kogumine. Ajatelje koostamine. Töö kirjalike ajalooallikatega. Lõiming ühiskonnaõpetusega. Avatud klassidiskussioon	Taasiseseisvunud Eesti Vabariik. Eesti taasiseseisvumise asjaolud ning Eesti valitsemine ja selle kord.

6. klass

Õpitulemused/ teadmised, oskused, hoiakud	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele ning põhjendab oma valikut.	Avatud klassidiskussioon, mõistete pantomiim rühmatööna, ülesanded - daatumite paigutamine ajalooajalooperioodi.	Ajalooajalooperioodid. Inimkonna ajaloo algus. Mõisted: inimlased ehk hominiidid; kiviaeg; korilus; pihukirves; jääaeg, neandertallased, homo sapiens.
Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus	Avatud klassidiskussioon; enesekontrolliülesanded mõistete õppimiseks. Loovjutu kirjutamine.	Muistsed kütid, kalastajad ja korilased. Varajased põlluharijad ja karjakasvatavad. Esimesed suured asulad. Metallide kasutamine. Muinasaeg Eestis. Eesti esiajalugu
Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos. Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud	Avatud klassidiskussioon; enesekontrolliülesanded mõistete õppimiseks, tekstiiallikate funktsionaalne lugemine	Mesopotaamia. Mesopotaamia suurriigid. Mesopotaamia usk ja kultuur.

tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust		
Õpilane kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos. Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel	Minireferaadi või kunstitöö ettevalmistamine ja esitus kaaslastele.	Vana-Egiptus. Riik ja ühiskond; Elu pärast surma. Jumalad, templid ja teadus; Vaaraode retked. Õpilaste minireferaatide või kunstitööde (koostöös kunstiopetuse õpetajaga) esitus.
Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos; kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis	Vana Testamendi lood - avatud klassidiskussioon, enesekontrolliülesanded mõistete õppimiseks.	Iisraeli rahvas Palestiinas. Iisraellaste usk. Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku
Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos. Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis	Kaardiülesanded; võrdlustabeli koostamine Indiast pärit uskudest	Muistne India. India usk ja kultuur. India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male
Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos. Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust	Hiina leiutiste kaardistamine; avatud klassidiskussioon	Muistne Hiina. Hiina kultuur. Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius
Õpilane kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos. Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel	Kaardiülesanded. Kreeka müüdi kohta ümberjutustuse koostamine; loovjutu koostamine Ateena ja Sparta kohta (enese asetamine ajaloolise isiku perspektiivi). Enesekontrolliülesanded mõistete õppimiseks, õppemängud internetis (kahoot!)	Vana-Kreeka. Kreeka lossid ja linnad. Kreeka polised. Kreeka usk ja kangelased. Sparta ja Ateena. Võitlus pärslaste vastu. Ateenlaste elu. Teater ja olümpiamängud. Filosoofia ja teadus

Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos; kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos	Kaardiülesanded; avatud klassidiskussioon	Makedoonia riik ja Aleksander Suur. Hellenism ja seitse maailmaimet. Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimet, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios
Õpilane kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos; kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.	Kaardiülesanded; enesekontrolliülesanded mõistete ja isikute õppimiseks; õppemängud internetis (kahoot!); ajaloolise isiku kirjelduse koostamine ja illustreerimine	Vana Rooma. Etruskid. Rooma riigi tekkimine; Rooma vabariik. Puunia sõjad; Roomast saab suurriik. Roomlaste usk ja eluolu. Kodusõjad ja vabariigi lõpp; Rooma keisririik.
Õpilane kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos. Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.	Avatud klassidiskussioon, skeem kiriku kui institutsiooni õppimiseks	Jeesus Kristus ja ristiusu tekkimine. Ristiusk ja Rooma riik; Constantinus Suur ja ristiusu võidukäik.
Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos.	Kaardiülesanded, avatud klassidiskussioon, kirjaliku kokkuvõtte koostamine	Suur rahvasterändamine ja Lääne-Rooma langus.

Õpitulemused III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloos.

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;

- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 14) analüüsib inimeste võimusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; 32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

Õpitulemused klassiti:

7. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode	Avatud klassidiskussioon. Ajatelje koostamine	Keskaeg. Mõiste, ajalised piirid, perioodid, allikad, koht maailma ajaloos

Õpilane analüüsib Euroopa riikide arengut mõne riigi näitel	Töö kaardi ja tekstiga. Kokkuvõtte koostamine Frangi riigi kohta	Germaanlaste riigid. Frangi riik, selle tõus ja langus, tähtsus ajaloos
Õpilane arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda	Töö tekstiga. Küsimuste koostamine ja neile vastamine. Lünktekst. Töö mõistetega. Olulised märksõnad	Seisuslik ühiskond. Esimene seisus - vaimulikud. Katoliku kiriku õpetus ja kiriku roll keskaja ühiskonnas
Õpilane analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist	Töö mõistete ja märksõnadega. Teemakaart. Töö allikatega	Teine seisus - aadlikud. Läänikord ja läänisuhted. Rüütlikultuur
Õpilane selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel aegadel loodusesse suhtunud.	Töö märksõnade ja piltidega. Kokkuvõtte koostamine oma seisukohtade sõnastamise ja põhjendamisega	Kolmas seisus - talupojad. Põllumajanduse areng keskajal. Pärisorjuse kujunemine
Õpilane võrdleb ettenähtud kriteeriumite põhjal elukorraldust maal ja linnas	Töö mõistetega. Võrdleva tabeli koostamine. Kokkuvõttev kontrolltöö seisuste kohta.	Linnad keskajal. Linnade teke, valitsemine, elukorraldus. Kaubandus ja käsitöö
Õpilane analüüsib riikide arengut Euroopas mõne riigi näitel	Töö teksti ja kaardiga. Suuline arutelu. Rühmatöö	Riik ja valitsemine. Riik ja valitsemine keskaegse Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. 100- aastane sõda
Õpilane toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist	Töö kaardiga. Kuulamisharjutus. Kokkuvõtte koostamine Bütsantsi riigi kohta.	Bütsantsi keisririik. Valitsemine ja kultuur. Bütsants kui antiikkultuuri säilitaja
Õpilane toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist, tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval.	Võrdleva tabeli koostamine ristiusu ja islami kohta	Araablased keskajal. Islami usu teke ja olemus. Araabia kultuur ja selle mõju Euroopale
Õpilane analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel.	Töö kaardiga. Küsimustele vastamine	Vana- Vene riikluse teke. Ühiskond ja kultuur. Õigeusu kujunemine
Õpilane teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis	Töö kaardiga. Ülesanded õppevideo põhjal. Töö allikatega.	Skandinaavia rahvad. Viikingite elukorraldus ja retked. Riikide teke. Viikingid ja Eesti
Õpilane märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle	Töö kaardi, allikate ja märksõnadega	Eestlased muinasaja lõpus. Ühiskonnakorraldus.

kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.		Muinasusk. Suhted naabritega.
Õpilane arutleb küsimuste või märksõnade toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda, selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.	Töö teksti, kaardi, allikatega. Olulised mõisted, oma seisukohtade põhjendamine kokkuvõttes. Kontrolltöö.	Eestlaste muistne vabadusvõitlus 13. Sajandil. Osalejad, põhjused, käik, tulemus ja tähtsus
Õpilane toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse tagajärje seoseid	Töö kaardiga, allikatega. Kontrolltöö.	Eesti keskajal. Territoriaalne jaotus ja valitsemine. Jüriöö ülestõus. Talurahvas. Linnad
Õpilane analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.	Töö tekstiga, teemakaart	Haridus ja teadus. Keskaja lõpu ja varauusaja hariduse, teadmiste ja tehnoloogia areng
Õpilane loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid; toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist	Arutelu, töö illustreeriva materjalidega. Loovkirjutamine. Oma arvamuse kujundamine ja selle põhjendamine.	Renessanss. Olulised põhimõtted, väljapaistvad kultuuritegelased ja nende saavutused. Mõju ühiskonna arengule
Õpilane arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda, toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi	Töö teksti, kaardi ja allikatega. Kokkuvõtte koostamine märksõnade abil	Suured maadeavastused. Nende eeldused ja põhjused. Olulised meresõitjad ja nende avastused. Kolooniade teke. Muutused igapäevaelus
Õpilane analüüsib riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel	Suuline arutelu, töö kaardiga	Euroopa riigid varauusajal. Riikidevahelised suhted. Kuningavõimu tugevnemine
Õpilane toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel	Töö tekstiga, kaardiga, teemakaardi koostamine. Kokkuvõtte koostamine	Reformatsioon. Põhjused ja käik. Vastureformatsioon. Euroopa usuline lõhenemine. Seos kaasajaga
Õpilane selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu	Võrdlev tabel, näidete sõnastamine	Reformatsioon Eestis. Esimesed eestikeelsed kogudused ja eestikeelsed raamatud
Õpilane teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid,	Töö kaardiga, allikatega, ajatelite koostamine	Liivi sõda. Sõja põhjused, osalejad, käik, tulemused ja

taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.		tähtsus.
Õpilane märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda, selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu.	Kokkuvõtte koostamine teemal Eesti keskajal	Eesti pärast Liivi sõda. Eesti Rootsi, Poola ja Taani valduses. Usuline lõhenemine

8. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode	Töö kaardiga, ajateljega, suuline arutelu.	Uusaeg. Ajalised piirid, perioodid, allikad. Eesti uusaja periodiseering
Õpilane kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas.	Rühmatöö, kokkuvõtte koostamine erinevate ühiskonda iseloomustavate nähtuste kohta	Euroopa uusaja alguses (ühiskond, linnad, kaubandus, tööstus, põllumajandus, religioon, sõjandus)
Õpilane nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid, analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale.	Töö illustreeriva materjaliga. Teemakaarti koostamine	Teadus ja kunst varauusajal. Teaduse meetodid. Barokk, rokokoo, klassitsism.
Õpilane analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel	Töö tekstiga, töö kaardiga, töö mõistetega	Varauusaegne riik. Riigivalitsemise vormid ja viisid. Absolutism ja selle tunnused.
Õpilane toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi	Töö allikatega, ajatelje koostamine, võrdleva tabeli koostamine riigivalitsemise vormide ja viiside kohta.	Inglise revolutsioonid. Parlamentaarse monarhia kujunemine.
Õpilane loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjusi, toob näiteid selle tunnusjoontest,	Arutelu, võrdleva tabeli koostamine	Valgustusfilosoofia. Põhimõtted, olulised filosoofid, nende vaated ja tegevus. Valgustuse mõju ühiskonnale

suuna esindajatest, ühiskonnas toimunud muutustest		
Õpilane analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel	Töö tekstiga, küsimuste koostamine ja neile vastamine, võrdlusülesanded	Valgustatud absolutism Valgustatud absolutism Venemaa, Preisimaa, Austria näitel
Õpilane teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis	Töö tekstiga, kaardiga, allikatega. Loovjutt	Eesti Rootsi riigi koosseisus 17. Sajandil. Haldusjaotus ja valitsemine. Talupoegade olukord. Haridus ja kultuur
Õpilane märkab kodukoha kultuuripärandit, teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.	Töö tekstiga, kaardiga, allikatega. Võrdleva tabeli koostamine. Kontrolltöö	Põhjasõda. Eesti 18. Sajandil. Põhjasõja põhjused, osalejad, käik, tulemused. Valitsemine 18. sajandil. Talupoegade olukord. Haridus ja kultuur. Linnad ja majandus
Õpilane selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu	Teemakaardi koostamine	Ameerika Ühendriikide tekkimine. Iseseisvussõda. USA riigikord
Õpilane toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi	Suuline arutelu. Rühmatöö	Prantsuse revolutsioon. Revolutsiooni põhjused, käik, tulemused. Revolutsiooni mõju ühiskonna arengule.
Õpilane analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel	Töö kaardiga. Arutluse kirjutamine	Prantsusmaa Napoleoni ajal. Napoleoni sise- ja välispoliitika
Õpilane toob ajalooallikate põhjal esile ajaloosündmuse põhjuse- tagajärje seosed.	Töö kaardiga, suuline arutelu	Viini kongress. Ümberkorraldused ja riikidevahelised suhted Euroopas
Õpilane analüüsib Euroopa riikide arengut mõne riigi näitel	Töö mõistetega. Suuline arutelu.	Rahvuslik liikumine Euroopas. Rahvuse tunnused. Rahvuslik liikumine Saksamaa näitel
Õpilane arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda	Suuline arutelu, kokkuvõtte koostamine	1848. Aasta revolutsioonid Euroopas. Põhjused, käik, tagajärjed ja tähtsus
Õpilane analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel	Töö tekstiga, teemakaardi koostamine, võrdlemine kaasaegse riigiga.	Uusaegne riik. Uusaegse riigi olemus. Saksa keisririigi sünd

Õpilane toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist	Töö kaardiga, rühmatöö	Koloniaalimpeeriumite kujunemine. Kolonialismi olemus. Kolooniade valitsemine
Õpilane selgitab, kuidas on tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase seotud loodusressursside kasutamisega	Suuline arutelu, lünktekst	Tööstuslik pööre. Tööstusliku pöörde eeldused, uued energiaallikad ja tootmisharud. Tööliste olukord.
Õpilane analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga, teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel.	Töö mõistetega, rühmatöö. Kontrolltöö.	Industriaalühiskonna kujunemine. Muudatused ühiskonnas, majanduses, kultuuris
Õpilane iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, abanalüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile, sotsiaaldemokraatiale tänapäeval, kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda.	Suuline arutelu. Võrdlev tabel	Poliitilised ideoloogiad. Ideoloogiatele alusepanijad, põhiseisukohad, toetajaskond ja mõju ühiskonnale
Õpilane arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda	Suuline arutelu, paaristöö, tabeli koostamine	Eesti 19. Sajandil. Valitsemine, haldusjaotus. Pärisorjuse kaotamine, selle tagajärjed ja tähtsus
Õpilane selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.	Suuline arutelu, töö mõistetega, võrdlev tabel	Rahvuslik ärkamisaeg Eestis. Rahvuse kujunemine. Rahvusliku liikumise juhid, organisatsioonid, tegevused. Venestamine. Rahvusliku liikumise tähtsus
Õpilane selgitab näidete abil, kuidas muutused ühiskonnas on mõjutanud Eesti ajalugu, toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades	Küsimuste koostamine ja neile vastamine. Kontrolltöö teemal Eesti 19. sajandil.	Tööstuslik pööre Eestis. Linnade ja majanduse areng. 1905.aasta revolutsioon

nende põhjusi ja tagajärgi.		
Õpilane selgitab näidete abil Euroopa suurriikide ja USA tähtsust lähiajaloo.	Ajatelje koostamine, arutluse kirjutamine, töölehe koostamine	Esimene maailmasõda. Osalejad, põhjused, ajend. Eestlased sõjas. Sõja tagajärjed
Õpilane analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis.	Töö allikatega, suuline arutelu.	Eesti iseseisvumine. Põhjused, eeldused ja soodustavad tegurid. Olulised isikud ja sündmused. Tähtsus

9. klass

Õpitulemus	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode, arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda	Töö kaardiga, teemakaardi koostamine	Maailma arengutendentsid 20. Sajandil. Pariisi rahukonverents. I maailmasõja lõpetamine. Versailles süsteemi loomine. Poliitilised ja territoriaalsed muutused Euroopas.
Õpilane kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest.	Küsimuste koostamine ja neile vastamine. Suuline arutelu	Majanduse areng aastatel 1920-1930. Majanduse tsüklilisus. Ülemaailmne majanduskriis, selle põhjused ja tagajärjed
Õpilane teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval, ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani.	Võrdlev tabel. Töö mõistetega	Demokraatia areng aastatel 1920-1930. Demokraatiale iseloomulikud jooned. Demokraatia laienemine. Demokraatlikud riigid USA, Suurbritannia, Prantsusmaa
Õpilane tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval, kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda.	Võrdlev tabel, töö kaardiga, töö mõistetega. Kontrolltöö	Diktatuurid Euroopas. Diktatuuride tekkimise põhjused, iseloomulikud jooned ja liigid. Diktatuuririigid Saksamaa, NSVL, Itaalia
Õpilane analüüsib Eesti omariikluse kujunemist, arengut Euroopa sündmuste kontekstis, selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu	Töö kaardiga, allikatega. Kontrolltöö	Eesti Vabadussõda. Sõjas osalejad, põhjused, käik, tulemused ja tähtsus. Tartu rahu ja selle tähtsus
Õpilane analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum	Töö allikatega, mõistetega, suuline arutelu. Kontrolltöö	Eesti Vabariik 1918-1940. Demokraatlik Eesti. Riigipööre ja autoritaarse diktatuuri

sõltub autori positsioonist.		kujunemine. Sise- ja välispoliitika. Majandus. Kultuurielu Eestis.
Õpilane analüüsib teaduse ja tehnika positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist, märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju	Rühmatöö	Kultuur maailmasõdade vahelisel ajal. Teadus ja tehnika. Erinevate kultuurivaldkondade saavutused. Demokraatlike ja diktatuuririikide kultuur
Õpilane arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste või nähtuste kujunemise üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda	Suuline arutelu, töö allikatega. Arutluse kirjutamine	Rahvusvahelised suhted maailmasõdade vahelisel ajal. Rahvasteliidu tegevus. Rahvusvahelise olukorra teravnemine. Sõjakolled. Konverentsi, lepingud, liidud
Õpilane selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja USA tähtsust lähiajaloo.	Lünktekst, lühiettekande koostamine ja esitamine	Teine maailmasõda. Selle eeldused, põhjused, perioodid, käik. Koostöö liitlaste vahel. Inimsusevastased kuriteod. Sõja tulemused
Õpilane selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu	Ajatelje koostamine, võrdlev tabel, avatud küsimustele vastamine.	Eesti teise maailmasõja ajal. Omariikluse kaotus. Nõukogude ja Saksa okupatsioonid. Eestlased sõjas. Sõjategevus 1941 ja 1944. Katse taastada iseseisvust
Õpilane toob allikate põhjal esile ajaloosündmuse põhjuse-tagajärje seose.	Töö kaardiga, mõistetega, allikatega.	Teise maailmasõja tagajärjed. Poliitilised ja territoriaalsed muutused. ÜRO asutamine. Külma sõja algus
Õpilane teeb allikate põhjal järeldusi, hinates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.	Töö kaardiga, mõistetega, allikatega. Kontrolltöö	Rahvusvahelised suhted külma sõja ajal. Kolmeosaline maailm. Külma sõja avaldusvormid. Kriisid ja konfliktid. Pingelõdvendus
Õpilane iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel.	Teemakaardi koostamine, valitud riigi kohta kokkuvõtte koostamine.	Kolmeosaline maailm. I maailm. Demokraatlikud riigid. Heaoluühiskonna kujunemine. Integratsioon. Demokraatlike riikide sise- ja välispoliitika
Õpilane toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.	Töö kaardiga, mõistetega, võrdleva tabeli koostamine.	II maailm. Sotsialistlikud riigid. Sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemine, riikide omavahelised suhted. Kriisid ja konfliktid
Õpilane analüüsib Euroopa riikide arengut mõne riigi näitel.	Töö mõistete, kaardi ja küsimustega.	NSVL. Valitsemine. Sise- ja välispoliitika. Majanduse areng

	Lühiarutluse kirjutamine.	
Õpilane analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel.	Töö allikatega. Kontrolltöö	ENSV. Valitsemine, poliitilised olud. Vastupanuliikumine. Majanduse ja kultuuri areng
Õpilane toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist	Töö kaardiga. Rühmatöö	III maailm. Aasia, Aafrika ja Ladina- Ameerika riigid. Koloniaalsüsteemi lagunemine. Arengutee otsimine. Saavutused ja probleemid. Mitteühinemisliikumine
Õpilane toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist, analüüsib teaduse ja tehnika positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile	Lühiettekanne õpilase poolt valitud kultuuriteemal.	Kultuur 20. Sajandi II poolel. Tehnika ja teaduse edusammud. Muutused igapäevaelus. Hariduse areng. Massikultuuri teke. Külma sõja mõju kultuurile
Õpilane toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi	Töö allikatega, teemakaart, avatud küsimustele vastamine	NSVL lagunemine. Perestroika ja glasnost. Poliitilised vastasseisud. Riigipöördekatse. SRÜ teke
Õpilane arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste või nähtuste kujunemise üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.	Rühmatöö, võrdleva tabeli koostamine.	Sotsialistliku maailmasüsteemi lagunemine. Erinevad teed ja võimalused. Muutused poliitilises ja- majanduselus
Õpilane selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi.	Töö allikatega. Lühiarutluse kirjutamine. Iseseisvumise ja taasiseseisvumise võrdlemine	Eesti Vabariigi taasiseseisvumine. Laulev revolutsioon. Olulised sündmused ja isikud. Üleminekuperiood. Taasiseseisvumise tähtsus
Õpilane selgitab, kuidas igal inimesel on võimalus olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.	Suuline arutelu, töö allikatega	Eesti Vabariik 20. Sajandi lõpus ja 21. Sajandi alguses. Omariikluse ülesehitamine poliitikas ja majanduses. Kasvuraskused ja edusammud
Õpilane selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega	Rühmatöö, suuline arutelu, töö allikatega.	Maailma areng 20. Sajandi lõpus ja 21. Sajandi alguses. Muutused poliitilises süsteemis ja majanduses. Rahvusvaheline koostöö. Globaalprobleemid. Kriisid ja konfliktid

ÜHISKONNAÕPETUS

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 12. Käitub teadliku tarbijana	<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine. 4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta. 8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost. 11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot. 12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest. 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid. 15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Hindamine

Ühiskonnaõpetuses antakse II kooliastmes mitmeeristav hindamine (arvestatud, mittearvestatud) kord poolaastas. Õpetaja informeerib poolaasta alguses oluliste õpiülesannete juures piisavad õpitulemused, millele sooritamise korral väljendatakse tulemust hindega „arvestatud“.

III kooliastmes kokkuvõttev eristav hindamine kaks korda poolaastas I pa ja II pa lõpus.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata. Ettekannete puhul hinnatakse asjakohasust, päevakajalisust, tähtsast kinnipidamist ja nõuetekohast vormistust.

Tundide arvud klassiti:

5. klass - 1t, 8. klass - 2t.

Õpitulemused II kooliaste

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;

- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamise seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
 25) koostab eelarve etteantud piirides;
 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

5. klass

Õpitulemused	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja teab, kust vajaduse korral abi leida.	Avatud klassiarutelu, praktilised ülesanded õiguste rikkumise äratundmiseks ja lahenduste leidmiseks.	Lapse õigused. Lapse õiguste tutvustamine, praktilised näited.
Õpilane nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud.	Avatud klassiarutelu, inim- ja laste õiguste võrdlus ja ühisosa leidmine, praktilised ülesanded õiguste rikkumise äratundmiseks.	Inimõigused. Missugused õigused on inimõigused ja nende rikkumise näited.
Õpilane teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest.	Kaardiülesanded. Riikide grupeerimise ülesanded - Eesti naaberriigid, Euroopa Liidu riigid, NATO riigid.	Riikide mõju teineteisele. Eesti naaberriigid, Euroopa Liit ja sellesse kuuluvad riigid. Õpilaste enda reisikogemuste kaasamine.
Õpilane tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda.	Empaatiavõimet arendavad rollimängud, avatud klassivestlus.	Multikultuursus ja inimeste kultuuritaust. Eestis elavad inimesed on erineva kultuuritaustaga, kuidas saada aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsida vajaduse korral abi. Maailma levinumad usundid
Õpilane toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest.	Väljamõeldud isikule dokumendi kujundamine ja kasutuseeskirja koostamine	Kodakondsus ja isikut tõendavad dokumendid. Risk, turvalisus
Õpilane kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; osaleb oma klassi otsustusprotsessides	Valimiste läbimäng; avatud klassidiskussioon; õpitee kujundamisega seotud ülesanded. Edasiõppimisvõimalused Tartus - info leidmine Tartu	Hariduse omandamine Eesti Vabariigis. Kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; oma käitumise ja osalemisega

demokraatia põhimõtteid arvestades	haridusasutuste kodulehelt.	koolidemokraatia toetamine.
Õpilane kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist riigis ja teab riigi tunnuseid. Õpilane oskab tuua näiteid, kes on olulisemate põhiseaduslike institutsioonide eesotsas (president, valitsusjuht, Tartu linnapea).	Ülesanded info leidmisega põhiseaduslike institutsioonide kodulehekülgedelt. Demokraatia toimimise skemaatiline kujutamine. Klassiarutelu.	Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikud institutsioonid ja olulisemaid ametikohad. Demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid
Õpilane toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid.	Ülesanded info leidmisega kohaliku omavalitsuse kodulehekülgedelt; rühmatöö	Demokraatia toimimine kogukonnas - kooli ja linna tasand. Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli kodukord. Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.
Õpilane loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena.	Rühmatööde esitlus kaaslastele, klassidiskussioon	Tartu - minu kodulinn. Kodukohas tegutsevad kodanikuühendused ja -algatused.
Õpilane kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal	Töö etteantud punktidega põhiseadusest, ülesanded õigusrikkumise äratundmiseks.	Seadused ja seaduskuulekus. Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. Seaduste täitmise kontrollimine
Õpilane leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; teab, et inimese õigused on seadustega kaitstud.	Perekonnabingo erinevate perekonnavormide kohta	Erinevad perekonnad. Perekonnakultuur. Inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
Õpilane teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt; oskab oma aega ja tegevusi planeerida; toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustes koostab eelarve etteantud piirides.	Näidiseelarve tegemine oma taskuraha kulutamiseks	Aja ja kulutuste planeerimine. Raha kogumine, säästmine ja laenamine

Õpilane kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid; selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.	Näidisjuhtumite lahendamine seoses säästmisega.	Teadlik tarbimine. Aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija
Õpilane leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot; selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid; kasutab viitamist nõuetekohaselt.	Töö ajakirjandusväljaannetega, faktide ja arvamuste leidmine nõuetekohase viitamise kindlakstegemine	Meedia ja teave. Teave: fakti eristamine arvamusest, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust; seadusega kaitstud autoriõigused; autorile viitamine.
Õpilane nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult.	Õpilased koostavad ja esitavad rühmatöödena slaidettekanded küberturvalisusest.	Küberturvalisus Õpilane kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
Õpilane loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida	Väljamõeldud turvariskijuhtumite läbimäng ja lahenduse otsimine	Tervise- ja turvariskid, ohtude vältimine, abi otsimine. Risk, turvalisus, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale

Õpitulemused III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;

- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenu ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

9. klass

Õpitulemused	Tagasiside õpitulemuse saavutatusele	Teemad/õpitegevused
Õpilane analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid.	Hindelised või enesekontrolliülesanded, avatud klassiarutelu. Kaardiülesanded. Nädala uudiste ülevaade.	Eesti ja Eesti naaberriigid. Eesti välispoliitiline olukord. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
Õpilane selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab	Avatud klassiarutelu. Info otsimine institutsioonide kohta. Nädala uudiste ülevaade.	Õpilane teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro,

liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga.		diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted
Õpilane teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid.	Demokraatiaga seotud mõistekaardi kujundamine ja selgitamine. Avatud klassiarutelu. Nädala uudiste ülevaade.	Tänapäeva demokraatlik ühiskond: kujunemine ja toimimine.
Õpilane selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid.	Info otsimine põhiseaduslike institutsioonide kodulehekülgedelt, avatud arutelu. Nädala uudiste ülevaade. Ülesannete lahendamine põhiseaduse abil.	Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikud institutsioonid , nende ülesanded ja nende eesotsas olevaid isikuid. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
Õpilane loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma.	Ohtude äratundmise näidisülesanded, avatud klassiarutelu. Nädala uudiste ülevaade.	Ohud demokraatiale. Õpilane märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.
Õpilane teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; selgitab avaliku konkursi tähtsust.	Ülesanded sektorite äratundmiseks. Näited igapäevaelust, avalik klassiarutelu. Nädala uudiste ülevaade.	Ühiskonna sektorid. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
Kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; teab maksude vajalikkust ühiskonna	Ülesanded majandussüsteemide kohta, näidete seostamine ajaloo, tarbijaõiguste ülesanded ja arutelu.	Majandussüsteemid, turumajanduse toimimine. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma

<p>toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale; teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest.</p>	<p>Ülesannete lahendamise palgakalkulaatorit kasutades.</p> <p>Avatud klassiarutelu.</p>	<p>õigusi kaitsta.</p>
<p>Õpilane analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused</p>	<p>Karjääriplaneerimise ülesanded rühmaaruteluna ja individuaalselt; CV kirjutamine.</p>	<p>Karjääriplaneerimine. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.</p>
<p>Õpilane toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele; Teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi.</p>	<p>Õiguste ja kohustuste märkamine, kaasuskonkursi juhtumite analüüs.</p> <p>Ülesanded põhieadusega: inimese õigused ja kohustused ja nende rikkumine.</p>	<p>Inimese põhiõigused ja kohustused. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost, soorolle ja stereotüüpe. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.</p>
<p>Õpilane analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.</p>	<p>Kodanikuühiskonna näited igapäevaelust avatud klassiarutelu vormis.</p> <p>Rühmatöö.</p>	<p>Kodanikuühiskond. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p>
<p>Õpilane oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p>	<p>Nädala uudiste ülevaade.</p> <p>Uudise ja propaganda äratundmine meediakanalite näitel.</p>	<p>Õpilane hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p>

<p>oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.</p>		
<p>Õpilane võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris; mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas.</p>	<p>Avatud klassiarutelu, kaasuskonkursi juhtuminte analüüs.</p> <p>Arutluse kirjutamine.</p> <p>Nädala uudiste ülevaade.</p>	<p>Kultuuriline mitmekesisus. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p>
<p>Õpilane analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.</p>	<p>Näidisolukordade lahendamine; riskiolukordade läbimäng.</p>	<p>Tervise- ja turvariskid. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>